

INŠPIRATÍVNY PRODUKT MEDZIKATEDROVEJ
SPOLUPRÁCE

ETELA FARKAŠOVÁ, LENKA BOHUNICKÁ, MIROSLAV MARCELLI (ed.):
Brnianske prednášky. Brno, Masarykova univerzita 2003, 286 s.

Knižná podoba prednášok prakticky nemá v našom filozofickom prostredí tradíciu a až na výnimky sa zatiaľ nevyužíva ani v českej filozofii. Z tohto hľadiska treba privítať zborník prednášok členov a členiek Katedry filozofie a dejín filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, ba domnievam sa, že nebude nadsadené hodnotiť ho ako v istom zmysle priekopnícky čin. Významná je i ambícia autorov osloviť nielen slovenské, ale aj české intelektuálne publikum, keďže texty sú súčasťou obsiahlejšej publikácie (dvojjzborníka), pripravenej v kooperácii s Filozofickou fakultou Brnianskej univerzity a prezentujúcej väčšinu prednášok, ktoré odznali v rámci výmeny medzi bratislavskou a brnianskou katedrou filozofie.

Samotné texty bolo možné komponovať ako prednáškový cyklus sledujúci jednotnú tému - napr. diela a osobnosti určitej filozofickej školy, resp. určité problémy a metódy a z nich vyrastajúce koncepcie, kde by sa od skúmania ich dejín dospelo k vlastným interpretáciám a záverom. Autori sa však rozhodli pre voľnejší výber. Tvoria ho prednášky z oblasti dejín filozofie (A. Kalaš: *Stoické chápanie kauzality a teória príčin*; I. Buraj: *Kategórie prirodzeno-právnych teórií*; R. Maco: *Husserl a antipsychologizmus*; Z. Plašienková: *Vedecké a filozoficko-teologické aspekty evolučného učenia Teilharda de Chardin*; M. Marcelli: *Dvaja majstri*), vývinu filozofického myslenia na Slovensku - vrátane jednej z jeho aktuálnych podôb (E. Lalíková: *Slovenská filozofia v kontexte doby*; A. Furjelová: *Filozofia S. Štúra - jedna z podôb masarykizmu na Slovensku*; J. Piaček: *Úvod do synkriticizmu*), etickej teórie (L. Bohunická: *Kohlbergova teória vývinu morálneho usudzovania*) a feministickej filozofie (E. Farkašová: *Feministická epistemológia ako nový filozofický/politický projekt*; M. Szapuová: *Otázky feministickej epistemológie v kontexte niektorých súčasných epistemologických iniciatív - naturalizovanej a sociálnej epistemológie*; Z. Kiczková: *Problém rodovej identity z pohľadu Simone de Beauvoirovej*). Vhodne zvolenou ouvertúrou publikácie je zasvätená, informačne hutná analyticko-hodnotiaci štúdia M. Žigu, zachytávajúca nielen vývinové peripetie katedry filozofie od jej zrodu, ale aj vplyv jej reprezentantov na celkový rozvoj filozofie na Slovensku s jeho zložitostami, špecifickými (pozitívnymi i negatívnymi) črtami podmienenými i mimofilozofickými kontextmi doby.

Positívne oceňujem predovšetkým odborne kvalitné, koncepčne a metodicky premyslené a pre recipienta zrozumiteľné a prítiahlivé spracovanie zvolených filozofických tém. V pozadí jednotlivých príspevkov možno identifikovať spoločné (a z hľadiska žánru prednášky aj logické) úsilie postupovať od vymedzenia pojmov cez formulovanie problémov a vyrovnávanie sa s existujúcimi interpretáciami až k artikulácii vlastného pohľadu a k vlastným objasneniam. Inštruktívnym príkladom tohto prístupu sú prakticky všetky texty včlenené do publikácie.

V texte I. Buraja sa ukazuje ako mimoriadne produktívny jeho zámer otvoriť cestu k porozumeniu novovekej sociálnej filozofii cez explikovanie dejín a obsahu jej kľúčových pojmov: ľudskej prirodzenosti, prirodzených práv, prirodzeného zákona, spoločenskej zmluvy a občianskej spoločnosti. Tu treba vyzdvihnúť autorovu argumentáciu, problematizujúcu niektoré názory týkajúce sa Hobbesovej koncepcie zmluvy a Rousseauovho primátu vo vzťahu k definovaniu občianskej spoločnosti.

Z. Plašienková na pozadí vymedzenia základných čŕt evolučného učenia Teilharda de Chardina nastoľuje vo svojom texte sugestívnu otázku, do akej miery je inšpiratívna jeho vízia sveta v súvislosti s možným dialógom medzi vedou, filozofiou a teológiou. Domnievam sa, že jednou z inštruktívnych odpovedí je autorkin výsledok, v zmysle ktorého Teilhardov evolucionizmus otriasol na jednej strane dogmatizujúcou kresťanskou tradíciou chápania vzťahu vedy a viery (potvrdzujúc, že vedenie o prírode nie je len záležitosťou viery) - a na druhej strane scientistickým prístupom (akcentujúc spirituálny aspekt ľudského života a jeho rolu pri interpretácii reality). Text M. Marcelliho vychádza z recipovania významu osobnosti Rolanda Barthesa - filozofa očami U. Eca, aby následne originálne pristúpil k znovupremysleniu Ecovho rozlíšenia dvoch typov filozofických mysliteľov (majstrov): mysliteľa prvého typu, ktorý pracuje tak, že jeho život a činnosť sa ponúka ako model, a majstra druhého typu, ktorý vytvára teoretické, resp. experimentálne modely určené na aplikáciu. M. Marcelli sa sústreďuje na rozbor osobitostí povahy týchto typov majstrov a na posúdenie ich špecifickej roly vo vývine filozofického myslenia. Čo je však pozoruhodnejšie, vlastným textom tenduje k demonštrovaniu pôsobenia mysliteľa prvého typu (mysliteľa-vzoru), resp. k prvému z dvoch základných prístupov k rozvíjaniu filozofickej problematiky: prednáška je ukážkou pohybu myslenia s jeho otvorenosťou, neukončenosťou, produkciou ideí, inovujúcich filozofický jazyk.

Dva pedagogicky precízne spracované prednášky o feministickej epistemológii sa sústreďujú na artikuláciu a explikáciu toho, ako sa špecificky ženské vnímanie sveta, podmienené rodovo-diferencovanými formami aktivít a skúseností, odzrkadľuje v poznávacom procese a čo z toho vyplýva pre objektivitu a racionalitu poznania. Na pozadí dôkladnej znalosti a jasnej artikulácie základných historických typov feministických epistemologických koncepcií, resp. ich komparácie s inými typmi epistemologického myslenia ide E. Farkašovej a M. Szapuovej o vysvetlenie podstaty argumentácie v prospech idey "situovaného" a kontextuálneho, a nie rodovo indiferentného či inak univerzalizovaného poznania. (V ďalšom rozvíjaní tejto otázky by možno bolo zaujímavé a z didaktického hľadiska i užitočné ilustrovať tézu o rodovo-diferencovanej perspektíve v poznaní na konkrétnom príklade nejakej všeobecne známej vedkyne buď z oblasti prírodných, alebo humanitných vied.) Originálnym a čitateľsky atraktívnym príspevkom tejto tematickej oblasti je aj text Z. Kiczkovej, ktorý s predchádzajúcimi spája spoločný problém prekonávania rodových stereotypov a diskrepancií a obhajoby situovaného poznania, tentoraz vo vzťahu k otázke identity muža a ženy tak, ako ju artikulovala S. de Beauvoirová v diele *Druhé pohlavie*. Z. Kiczková sa usiluje o filozofickú reflexiu známej tézy S. de Beauvoirovej "Ženou sa nik nenarodí: stáva sa ňou", nakoľko práve v beauvoirovskom spôsobe uvažovania o žene vidí rozhodujúci impulz pre teóriu a prax moderného ženského hnutia.

Hoci názov textu prednášky L. Bohunickej je takmer identický s titulom štúdie A. Remišovej publikovanej v časopise *Filozofia* pred niekoľkými rokmi (1996 č. 7), autorka zvolila pre prezentáciu svojej témy originálnu a didakticky vhodnú štruktúru: explikáciu základných ideí teórie vývoja morálneho usudzovania amerického psychológa L. Kohlberga uvádza L. Bohunicová ozrejením kľúčových podnetov Piagetovej genetickej epistemológie (keďže práve na ne Kohlberg nadviazal) a prednáška graduje kritickými ohlasmi na Kohlbergovu teóriu.

Významným počinom v rámci predloženého zborníka prednášok je i úsilie o reflexiu nášho národného filozofického vývinu. Prednáška E. Lalíckovej je vydareným a informačne hodnotným mikrokompéndiom z dejín filozofického myslenia na Slovensku, keďže na malom priestore a v hutnej podobe rezumuje základné etapy a smery jeho vývoja od raných fáz až do polovice 20. storočia. Za dôležitý pokladám fakt, že si autorka všima i vplyv a recepciu vybraných prúdov a osobností európskej filozofie v slovenskom intelektuálnom prostredí. K tomu jedna poznámka. Kým v prípade recepcie existencialistických ideí u nás sa autorka zameriava aj na filozofickú prítomnosť, vo vzťahu k reflexii Nietzscheho končí A. Matuškom. Domnievam sa, že by si tu predsa len zaslúžili svoj priestor a pozornosť state M. Marcelliho ("Foucault číta Nietzscheho", *Filozofia* 1995 č. 3) a F. Novosáda ("Základné črty filozofie života", *Filozofia* 1994 č. 8), ako aj Filozofický zborník prešovskej FF UPJŠ v Košiciach, nazvaný Nietzsche a súčasnosť (Prešov 1994).

Zámer textu J. Piačka je trochu odlišný od predchádzajúceho príspevku. Ide o to, predstaviť aktuálnu a v kontexte nášho filozofického myslenia pôvodnú filozoficko-metodologickú koncepciu synkriticizmu, ktorá sa zrodila na pôde Stáleho seminára *Integrácia* na báze reflektovania a systematizácie tzv. meditácie nahlas. Cieľom autorovej filozofickej reflexie je posun od komparácie či vyrovnávania sa s cudzími myšlienkovými vzormi k budovaniu pôvodného učenia, orientovaného na fundamentálne filozofické otázky človeka a kultúry. Treba dodať, že autor pri vlastnej meditácii ťaží z detailnej znalosti dejín filozofie, originálne premýšľajúc najmä idey reprezentantov filozofie aktivizmu a fenomenológie.

V uvedenom kontexte chcem zdôrazniť, že mladší, menej známi autori sú svojou erudíciou, voľbou problémov i spôsobom ich riešenia dôstojnými partnermi renomovaným filozofom. Svedčí o tom napr. stať A. Kalaša s ambicióznym zámerom kriticky zhodnotiť zlomky a na ne nadväzujúce výklady bádateľov stoicizmu viažuce sa na problematiku kauzality a od nej sa odvíjajúcej stoickej koncepcie slobody voľby a konania. Treba tiež vyzdvihnúť autorovu erudíciu nielen v oblasti antickej filozofie, ale aj klasickej filológie vyúsťujúcu do vlastných prekladov stoických fragmentov, ktoré doposiaľ neboli do slovenčiny preložené, resp. do návrhu alternatívnych prekladov k existujúcim všade tam, kde na to autor nachádza dobré argumenty. R. Maco sa zasa usiluje naznačiť vlastné riešenie problému Husserlovho /anti/psychologizmu na báze dôkladnej znalosti pramenného materiálu, ale aj pochopenia a zhodnotenia existujúcich relevantných interpretácií daného problému. Tu považujem za dôležité, že pri pokuse o klasifikáciu jednotlivých stanovísk neušiel jeho pozornosť názor nášho popredného logika F. Gahéra, inými slovami, že autor nepodľahol efektu očarenia cudzím, ktoré by mu bránilo reflektovať a oceniť domáci zdroj. Prednáška T. Furjelovej sa vo svojom texte primárne

sústredí sa na analýzu Štúrovej noetickej koncepcie, nevyhýba sa však ani explikovaníu Štúrovho (Masarykovými názormi inšpirovaného) kritického vzťahu k marxizmu, ako aj jeho artikulácii politicko-ekonomického vývoja vnímaného optikou postupnej evolučnej premeny. Treba dodať, že autorka tu využíva i podnety prác historikov slovenskej filozofie V. Bakoša a znalca Štúrovho myslenia T. Pichlera. Publikáciu pokladám za reprezentatívny výber erudovaného autorského kolektívu, výrazne dokumentujúci jednak tematickú pestrosť, a jednak originalitu výkladu toho, čo Katedra filozofie a dejín filozofie FFUK dokáže svojim poslucháčom aktuálne ponúknuť.

Dagmar Smreková

PhDr. Dagmar Smreková, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 13
813 64 Bratislava
SR

NEHLASNÝ HLAS BYTIA

(KAROL NANDRÁSKY: *Milan Rúfus - poeta sacer (v rozhovore so životom)*. Bratislava, Q 111, 2002, s.)

Ludskosť ako rozhovor? Milan Rúfus - Básnik "používajúci poéziu na veci, ktoré sú mimo nej" - slúži Nandráskemu ako obraz *poetu sacer*. Cez svoju tvorbu umožňuje človeku "prikloniť sa k tomu, čo je bytostné, žijúce z bytia." Básnici tohto rodu kmeňa sú podmanení bytím, žijú "jeho dynamikou" a ich poézia "nechce byť nič iné ako rozhovor" s Ním. Tým sa verše poetu sacer stávajú "viac ako umením". Avšak básnik "rúfusovského údely" nehovorí a nesvedčí o sebe a svojej poézii. To podľa Nandráskeho čaká na ľudí, ktorí sú ochotní načúvať *Niečomu*, čomu je od Básnika prepožičaný hlas a časopriestor poetického textu. Pri "čítaní" si však každý z nás tvorí svoj vlastný imágén a ten artikuluje. Tu je (napríklad) literárne vyslovený Rúfus zobrazený tak, ako "sa vyníma v horizonte perspektívy" profesora starozmluvnej teológie. Nejde teda o žiadny príspevok do literárnej vedy (v úzkom zmysle). Titul skôr patrí do rúk tým, ktorí si "budujú" teologickú knižnicu. Autor - teológ - sa vo svojej práci ani nesnaží štylizovať do pozície niekoho iného. Prečo by sa mal? Rúfus nepatrí len literárnym kritikom, *Rúfus je Boží* (teda "patrí" všetkým ľuďom) a ako taký *má poslanie* hovoriť do situácie človeka. Tento druh poslania by sa však mal zhodovať s poslaním teológie - aj takto by sa dalo charakterizovať Nandráskeho spektrum nahliadania Rúfusovej tvorby. Nandrásky, zaoberajúci sa biblickou metaforikou, totiž nielen ako vedec, ale aj bytostne precítiť, že pre teológiu ako "zodpovedné hovorenie o Bohu" a poéziu, ktorá chce byť "rozhovorom s bytím", je spoločne príznačné ono rúfusovské (a estétmi kritizované) "balansovanie na prahu mlčania" z neustále prítomného pocitu, že "to podstatné je mimo slov". Rúfus s poetickou tajomnosťou dodáva: "Je to bytie." Paul Tillich by len podotkol, že poslednou hĺbinou a samotným základom "bytia" je TO, čo sme pomenovali "Bohom". *Tu* by som sa však mal vyjadrovať "heideggerovsky": Ako inak než *poeticky*